Осташко Т.О., *д-р екон. наук*
головний науковий співробітник Інституту економіки
та прогнозування НАН України

ЕКЗОГЕННІ ЧИННИКИ РОЗВИТКУ ВНУТРІШНЬОГО АГРОПРОДОВОЛЬЧОГО РИНКУ

Досліджено вплив основних зовнішніх чинників – фінансової кризи, СОТ, кон'юнктури світових агропродовольчих ринків на внутрішній агропродовольчий ринок України. Виділені найбільш чутливі до зовнішніх впливів агропродовольчі ринки і досліджено проблеми їх розвитку в умовах зростання впливу екзогенних чинників.

Характерною особливістю розвитку внутрішнього агропродовольчого ринку у 2008–2009 рр. стало підсилення дії зовнішніх (екзогенних) чинників, пов'язане з поглибленням процесів економічної інтеграції. Основними екзогенними чинниками впливу на внутрішній агропродовольчий ринок у цей період стали: коливання кон'юнктури світових агропродовольчих ринків; світова фінансова та економічна криза; зобов'язання України перед СОТ. Глобальні виклики агропродовольчого розвитку досліджені в роботах Б.Пасхавера та О.Шубравської [1], С.Кваші [2] та інших учених. Автором також досліджувався вплив СОТ та кон'юнктури світових ринків на агропродовольчий ринок України [3].

Метою цього дослідження, яка визначає його специфіку, є аналіз впливу зовнішніх чинників у комплексі, адже вступ України до СОТ відбувся у період між світовою продовольчою кризою та світовою фінансовою кризою, відповідно, деяких ризиків торговельної лібералізації, що здавалися неминучими, вдалося уникнути, а інші обернулися шоком для національних виробників. Характерним прикладом зростання впливу екзогенних чинників є радикальні зміни ситуації на ринку м'яса і м'ясопродуктів, що відбувалися протягом 2008–2009 рр. Екзогенні чинники впливали на внутрішній ринок м'яса і м'ясопродуктів комплексно, підсилюючи або послаблюючи один одного.

Перші зміни відбулися одразу після офіційного набуття Україною членства у СОТ. Хоча Закон України № 676-VI "Про внесення змін до Закону України "Про Митний тариф України" був ухвалений Верховною Радою України 17 грудня 2008 р., зміни до митного тарифу відповідно до Звіту Робочої групи зі вступу України до СОТ відбулися одразу після набуття Україною членства у СОТ. Результатом стало стрімке зростання імпорту і втрата

© Т.Осташко, 2009

вітчизняними виробниками своїх позицій на внутрішньому ринку. Наступні зміни носили суто внутрішній характер. У перший же місяць після зниження митних тарифів та рівня нетарифного захисту ринку м'яса та м'ясопродуктів відбулося зниження офіційного курсу долара США до гривні, що ще більше підсилило конкурентні позиції імпортерів м'яса та м'ясопродуктів і послабило позиції вітчизняних виробників. Ситуація загострилася настільки, що 4 лютого 2009 р. Верховна Рада запровадила додаткову 13-відсоткову надбавку до імпортного мита на критичні групи товарів, щоб врятувати вітчизняного виробника (відповідний Закон набрав чинності з 6 березня 2009 р.).

Після введення надбавки до імпортного мита вітчизняні виробники дещо відновили свої позиції на ринку. Проте зі стрімким зростанням офіційного курсу долара до національної валюти в ході розгортання фінансової кризи позиції імпортерів послабилися настільки, що додаткове мито перестало виконувати свою функцію обмеження імпорту, і 18 березня Кабінет Міністрів України прийняв рішення щодо скасування додаткового мита практично на всі види м'яса та м'ясних субпродуктів. За роз'ясненням з цього приводу до Конституційного суду звернувся Президент України, і рішенням КСУ від 23 червня 2009 р. визначено, що питання введення або відміни митних ставок знаходиться виключно у компетенції Верховної Ради.

Здавалося б, на цьому зовнішні шоки для вітчизняних виробників м'яса мали б припинитися. Адже, за нашими розрахунками, за офіційного курсу понад 8,64 грн за долар США свинина нашого виробництва виграє цінову конкуренцію в імпортної, а за курсу понад 10,8 грн за євро вітчизняне м'ясо птиці виграє в ціні у порівнянні з імпортним. Проте в останніх числах квітня 2009 р. виникла пандемія так званого "свинячого" грипу, були введені, а потім скасовані обмеження на імпорт свинини і продуктів її переробки із країн, у яких почав поширюватися вірус, що стало черговим зовнішнім струсом для ринку. Надалі поширення світової економічної кризи на Україну спричинило зниження і зміни структури попиту на ринку м'яса і м'ясопродуктів. Отже, протягом 2008–2009 рр. ситуація для вітчизняних виробників м'яса та м'ясних продуктів стрімко змінюється від позитивної до негативної і у зворотному напрямку. Наведена хронологія подій на вітчизняному ринку м'яса і м'ясних продуктів протягом 2008–2009 рр. доводить, що характерною особливістю впливу екзогенних чинників на внутрішній агропродовольчий ринок на сучасному етапі є збільшення впливу, динамічність та комплексність.

Проаналізуємо напрями впливу окремих екзогенних чинників розвитку агропродовольчих ринків та їх взаємодію. Схема аналізу наведена на рис. 1.

За наведеною схемою проаналізуємо вплив кон'юнктури світових агропродовольчих ринків, світової фінансової кризи та регулювань СОТ на внутрішній агропродовольчий ринок країни.

Вплив кон'юнктури світових агропродовольчих ринків. Внутрішній агропродовольчий ринок України розвивається під впливом світових агропродовольчих ринків, причому в останні роки ця залежність зростає. На різних агропродовольчих ринках встановлення ринкової рівноваги досягається

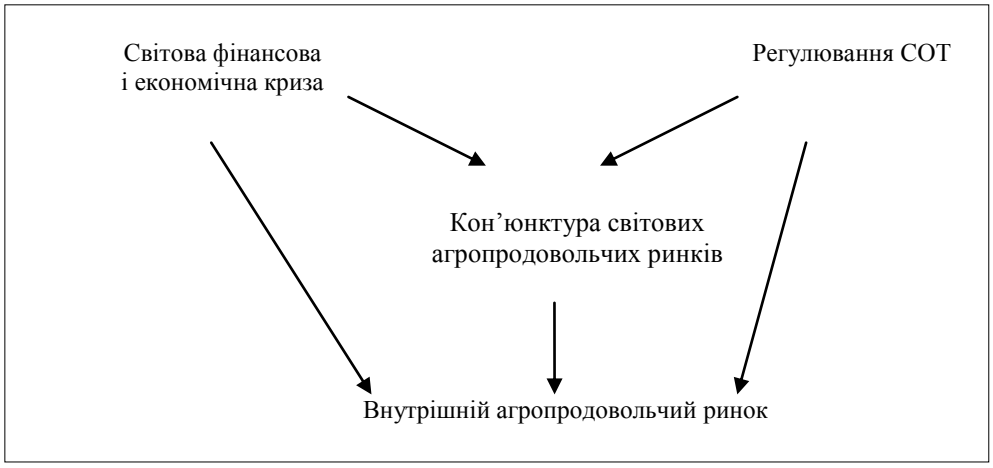

Рис. 1. **Схема аналізу впливу екзогенних чинників на внутрішній агропродовольчий ринок України**

за різними моделями. На експортоорієнтованих ринках рослинницької продукції в роки, коли її виробництво перевищує внутрішній попит, рівновага досягається за рахунок експорту. За цією ж моделлю встановлювалася в останні роки рівновага на ринку молока та молочної продукції. На ринку цукру рівновага досягається за рахунок імпорту цукрової сировини, така ж ситуація склалася на більшості ринків плодоовочевої та м'ясної продукції. Причому ринок м'ясної продукції – найбільш незбалансований та проблемний.

На рис. 2 схематично представлено чинники формування цін на внутрішньому агропродовольчому ринку. У випадку, коли внутрішнє виробництво перевищує внутрішній попит (група експортоорієнтованих ринків), внутрішня ціна орієнтується на світову. Якщо ж дефіцит внутрішньої пропозиції перекривається за рахунок імпорту (імпортозалежні ринки) внутрішня ціна також формується під впливом світової ціни та заходів митно-тарифного регулювання ринку. У свою чергу експортоорієнтовані галузі вітчизняного виробництва беруть участь у формуванні пропозиції на світових ринках, а імпортозалежні – у формуванні попиту.

Починаючи з 2006/07 р. коливання кон'юнктури світових агропродовольчих ринків посилилися настільки, що чинник цей став непередбачуваним. Так, експерти не змогли передбачити світову продовольчу кризу 2007–2008 рр. Посилення нестійкості кон'юнктури світових ринків в останні роки ініціювало дослідження щодо волатильності цін на агропродовольчі товари [4, 5]. Власне, волатильність – це біржовий термін, що вимірює зміну цін або їх очікувані зміни. Відповідно розрізняють історичну волатильність, що розраховується на основі даних про стан ринку, та власну (неявну) волатильність – оцінку коливань курсу опціону. Найчастіше історична волатильність розраховується як середньоквадратичне відхилення зміни ціни, підраховане протягом року.

На рис. 3 представлена історична середньорічна волатильність цін на пшеницю протягом 20 років, розрахована за даними Чиказької товарної біржі.

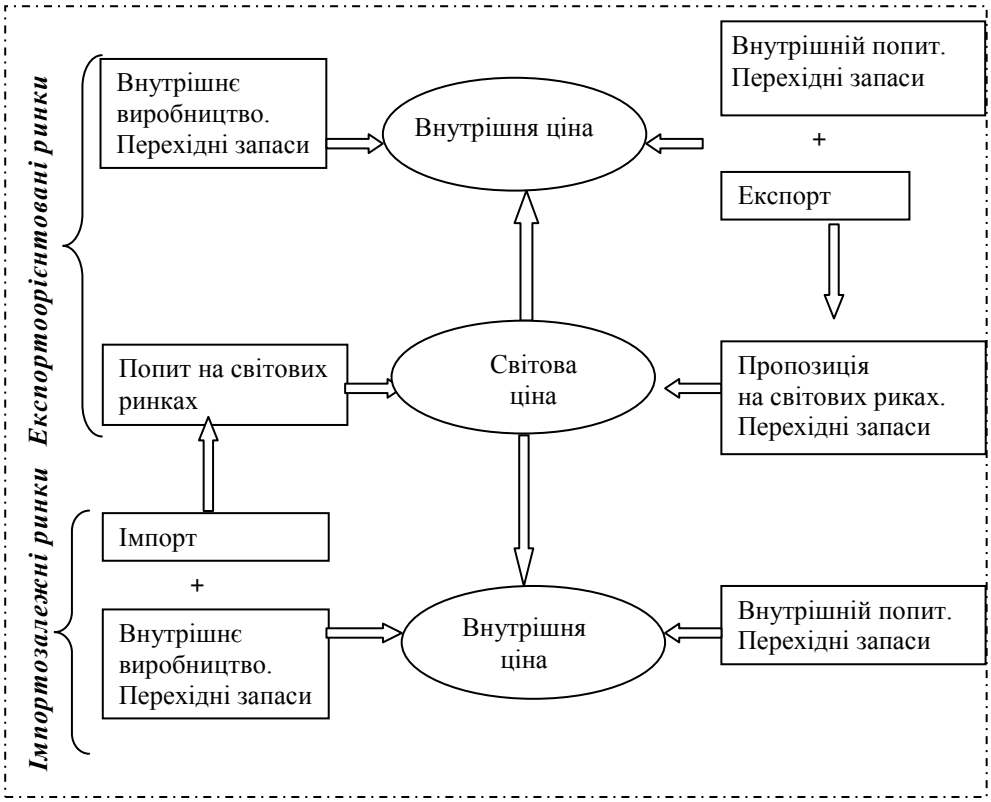

Рис. 2. **Схема впливу кон'юнктури світових ринків на ціни внутрішнього агропродовольчого ринку**

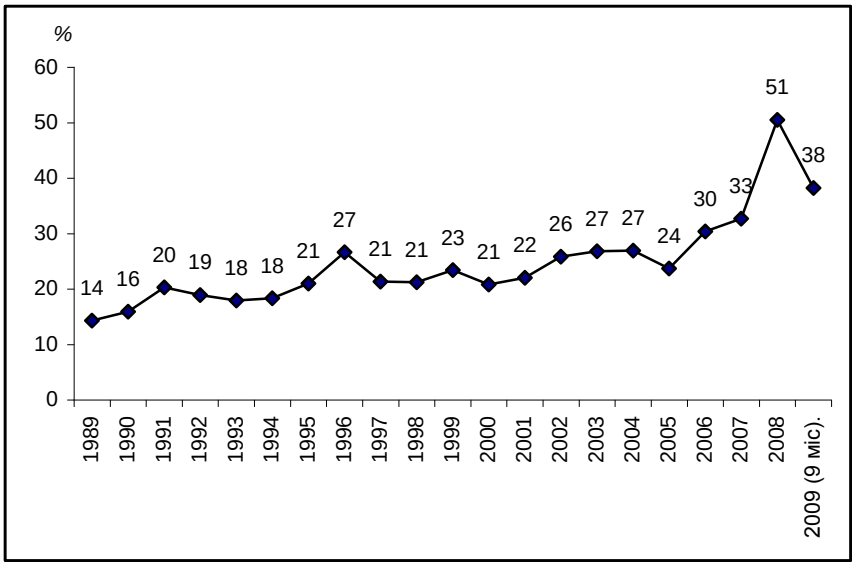

Рис. 3. **Історична середньорічна волатильність цін на пшеницю, 1989–2009 рр.,** *%*

Джерело: складено за даними Чиказької товарної біржі [Електронний ресурс]. – Доступний з: <http://www.cmegroup.com/market-data/reports/historical-volatility/wheat-volatility.html>.

Якщо протягом 1989–2005 рр. середньорічна волатильність цін на пшеницю на Чиказькій товарній біржі не перевищувала 27%, то у 2008 р. вона становила вже 51%. Найсильнішими були коливання цін протягом 2008 р. Так, у лютому 2008 р. був зафіксований історичний максимум середньомісячної волатильності ціни – 73,4%. Різке зростання волатильності цін на зернові було характерним для періоду продовольчої кризи 2007–2008 рр. і вплинуло на стрімке зростання цін на продукцію сільського господарства та харчової промисловості у світі. За підсумками 9 місяців 2009 р., середня волатильність цін на пшеницю зменшилася до 38,2%, проте цей показник значно перевищує історичні середньорічні показники до 2007 р.

Найбільш впливовими чинниками, що зумовлюють волатильність цін у 2009 р., є співвідношення попиту та пропозиції на світових ринках. Іншими чинниками впливу є очікування виробників, погодні чинники, ціна на нафту, динаміка валютних курсів та світова економічна криза.

Вплив світової фінансової кризи на кон'юнктуру світових агропродовольчих ринків. Існувало дві точки зору щодо можливого розвитку аграрних ринків і сільського господарства в умовах фінансової кризи: перша передбачала, що зменшення попиту і низькі ціни на сільськогосподарські товари в поєднанні з фінансовими труднощами виробників приведуть сільське господарство у 2009 р. до фінансової катастрофи; друга полягла в тому, що сільське господарство виявиться стійким і в умовах кризи демонструватиме зростання.

Після розгортання кризи аналітики світових ринків почали схилятися до другої точки зору [6]. Основним позитивним сигналом стало те, що не відбулося різкого падіння попиту на зерно, який прогнозували багато аналітиків. Згідно з прогнозами FAPRI (Інституту досліджень продовольчої і сільськогосподарської політики США) [7], не очікується, що до 2015 р. ціни на пшеницю, ячмінь, насіння ріпаку та соняшникову олію (основні експортні товари агропродовольчої групи в Україні) досягнуть історичних максимумів періоду продовольчої кризи 2007/08 р. У 2009/10 маркетинговому році прогнозується зростання ціни на соняшникову олію на 3,1%, до 1029 дол. США за метричну тонну. Ціни на пшеницю знизяться на 22–28% і прогнозуються на рівні 207–225дол. США за тонну (проти 285–289 дол. США у 2007/08 р.). Насіння ріпаку також подешевшає на 9,4%, і його ціна прогнозується на рівні 420 дол. США за тонну. Не відбулося також обвалу цін на м'ясо. Незважаючи на світову економічну кризу, ціни на м'ясо знаходяться на високому рівні та поступово зростають.

Проте світова економічна криза суттєво вплинула на світові ринки молока і молочних продуктів.

Ціни на молочні продукти після різкого підйому у 2007–2008 рр. стрімко знизилися (рис. 4). Очікується наступне їх зниження у 2009 р.: на 49% – на тверді сири, на 47 – на вершкове масло, на 41 – на знежирене сухе молоко, на 50% на незбиране сухе молоко. Основною причиною зниження експерти вважають економічну кризу. У наступному 2010 р. зниження цін, за прогнозом FAPRI, уповільниться і становитиме: на тверді сири – 4,7%, на вершкове

масло – 7,4, на знежирене сухе молоко – 9,8, на незбиране сухе молоко – 6%. Надалі, за прогнозом, ціни поступово зростатимуть.

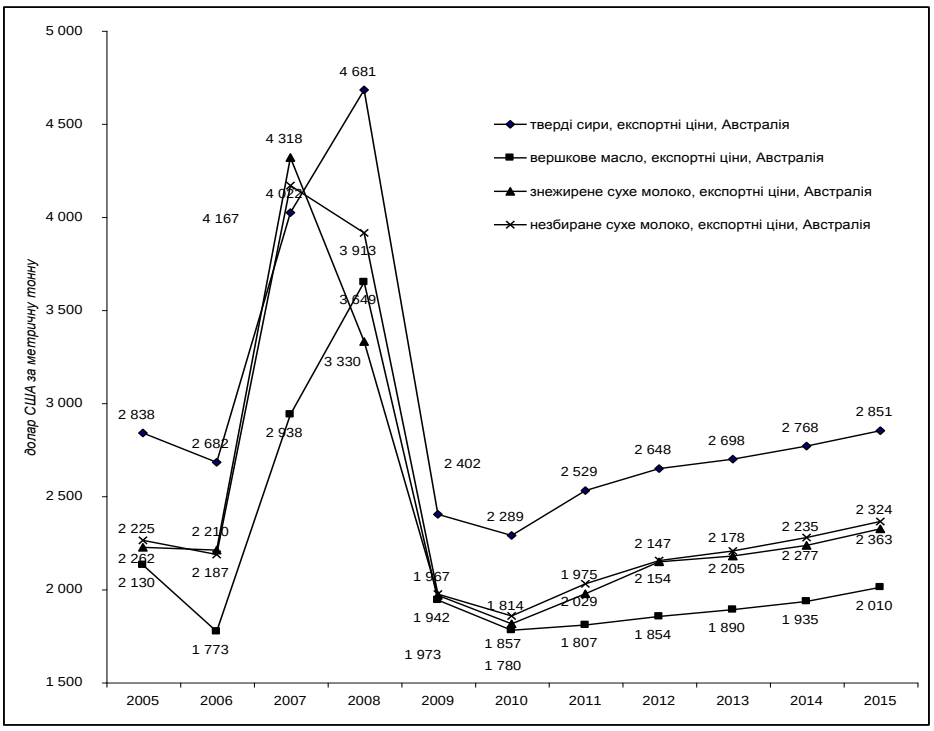

Рис 4. **Динаміка та прогноз світових цін на молочні продукти, 2005–2015 рр.,** *дол. США*

Джерело: складено за даними FAPRI (Інституту досліджень продовольчої і сільськогосподарської політики, США): FAPRI 2009 U.S. and World Agricultural Outlook. Commodity Prices [Електронний ресурс]. – Доступний з: <http://www.fapri.iastate.edu/outlook/2009>.

Таким чином, ринок молока та молочних продуктів виявився найбільш чутливим до кризи, а зростання на ринку очікується лише у 2011 р.

У відповідь на економічну кризу ЄС з 20 березня 2009 р. відновив експортні субсидії на молоко та молочні продукти (вершкове масло у блоках вагою понад 20 кг субсидується на рівні 60 євро за 100 кг, сухе незбиране молоко – 73 євро за кг, сухе знежирене молоко – 22 євро за 100 кг), а також збільшив підтримку фермерів молочної спеціалізації і планує значне її нарощення у подальшому під тиском масових протестів фермерів. Безумовно, ці заходи підсилять конкурентні позиції європейської молочної продукції на внутрішньому ринку України.

Отже, фінансова криза не спричинила зниження попиту та обвалу цін на більшості світових ринків агропродовольчої продукції. Лише світові ринки молока та молочних продуктів виявилися чутливими до фінансової та економічної кризи. Попит з боку найбільших світових імпортерів молочної продукції зменшився і ціни різко обвалилися. Аналогічні тенденції зменшення попиту та зниження закупівельних цін на молоко характерні і для внутрішнього ринку України.

Вплив світової фінансової кризи на внутрішній агропродовольчий ринок молока та молочних продуктів. Починаючи з 2008 р. в Україні розпочалася тенденція зниження внутрішніх закупівельних цін на молоко. У 2008 р. ціни реалізації молока сільськогосподарськими підприємствами істотно знизилися (рис. 5). Якщо протягом 2007 р. ціни на цю продукцію зросли на 16,7%, то протягом 2008 р. знизилися на 6,9%. Низькі закупівельні ціни на молоко утримувалися і на початку 2009 р. У той же час у 2008 р. споживчі ціни на молоко зросли на 31,8%, на сир і м'який сир – на 30,5, на масло – на 27,2% по відношенню до цін 2007 р.

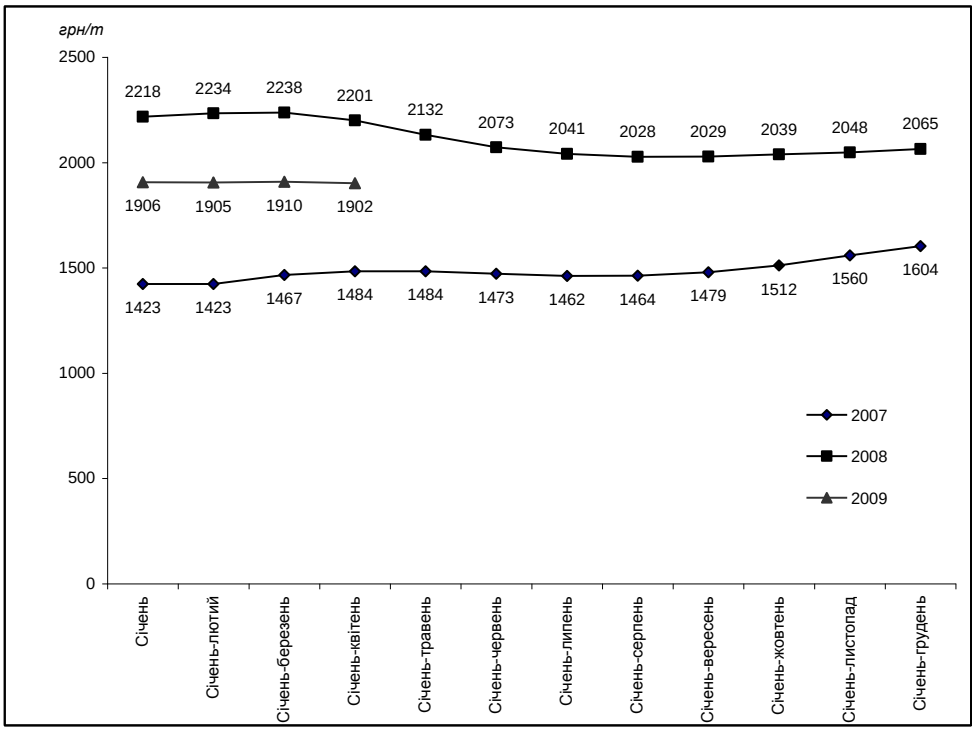

Рис. 5. **Середні ціни реалізації молока сільськогосподарськими підприємствами (крім малих) у 2007, 2008 та 2009 рр.**
(без ПДВ, транспортних, експедиційних та накладних витрат, але з урахуванням дотацій і доплат), *грн/т*

Джерело: побудовано за даними Держкомстату України за відповідні роки.

У кінці 2008 р. і в 2009 р. попит населення на м'ясомолочну продукцію зазнав змін під впливом розгортання фінансово-економічної кризи. Уявлення щодо напрямів цих змін дають маркетингові дослідження споживчого ринку. За даними статистики продажів роздрібної торговельної мережі "АТБ-маркет" [8], на початку 2009 р. спостерігалися дві основні тенденції – зміщення споживання у середній та нижній ціновий сегмент та збільшення попиту в межах одного продукту у бік більш дешевих його зразків. На ринку молока та молочних продуктів за перші два місяці 2009 р. знизилося споживання кисломолочних продуктів на 7%, причому продаж йогуртів скоротився на 10%, а продаж кефі-

рів, що знаходяться у більш дешевому сегменті, зріс на 14%. Кількісні характеристики споживчої поведінки населення України на молочному ринку на початку економічної кризи проаналізуємо за результатами дослідження, проведеного компанією R&B у лютому 2009 р. за вибіркою, репрезентативною для дорослого населення України [9]. За даними цього дослідження, 61% сімей вже на початку кризи відчули зниження доходів, у результаті найбільш помітні зміни були зафіксовані в регулярності та обсягах купівлі населенням м'яса та ковбасних виробів, молочних виробів, море- та рибопродуктів, зокрема, 60% населення стали більш рідко та у менших обсягах купувати молочні продукти.

При аналізі обмежень попиту на молочну продукцію не можна оминути обмеження експорту молочної продукції до Росії. Дозволи на експорт має обмежена кількість молокопереробних підприємств. Найбільш серйозна ситуація з експортом сиру, оскільки за минулі роки українські виробники не змогли знайти інші зовнішні ринки збуту. У липні 2009 р. 82,1% експорту сирів та сирної продукції відбулося у Росію. Низька якість сировини, що використовується сироварами, є бар'єром для проникнення на найбільш платоспроможні ринки світу, зокрема Японії, США, Мексики, Саудівської Аравії, Південної Кореї.

Існують також обмеження на експорт сухого молока. Крім заборони експорту в Росію, на яку припадає останнім часом лише 20% експорту, на його обсяги негативно впливає зниження попиту на сухе молоко на світових ринках і відповідне зниження цін.

Ситуація на ринку молокопродуктів протягом січня – липня 2009 р. ускладнилася (таблиця). У порівнянні з аналогічним періодом 2008 р. відбулося зниження виробництва всіх основних видів молочних продуктів за винятком неароматизованих йогуртів. Відзначається значне зменшення виробництва сухих молокопродуктів (на 41,1%) і казеїну. На 17,8% знизилося виробництво вершкового масла.

Таблиця

Виробництво основних видів молочних продуктів у січні–липні 2009 р.

Найменування товару	Січень–липень 2009, *тис. т*	Січень–липень 2009 / січень–липень 2008, %
Молоко і вершки сухі	41,6	58,9
Масло вершкове	44,5	82,2
Молоко оброблене рідке	439,8	92,9
у т.ч. фасоване	247,8	95,7
Кисломолочні продукти, *у т.ч.*	299,4	92,6
йогурти неароматизировані	1,1	159,7
йогурти ароматизировані	42,0	82,0
Фасована кисломолочна продукція	282,8	91,8
Сири жирні	145,4	99,2
Сири плавлені	23,2	78,7
Молочні консерви	54,3	82,7
Морозиво й харчовий лід	81,3	90,7
Казеїн	3,3	61,5

Примітка: У ці показники не включені дані по виробництву молочних продуктів підприємствами малого бізнесу.

Джерело: дані Держкомстату України.

На зниження виробництва сухого й рідкого молока впливає дефіцит сирого молока і несприятлива ринкова кон'юнктура. Зниження виробництва вершкового масла зумовлене також обмеженнями експорту (до Росії) та зростанням імпорту масла. Таким чином, зовнішні чинники підсилили дію негативних внутрішніх чинників розвитку ринку молока і молочних продуктів.

Вплив регулювань Світової організації торгівлі. Понад рік членства України у СОТ дозволяє підбити перші підсумки і зробити висновки щодо її впливу на агропродовольчий ринок України. Для експортоорієнтованих галузей рослинництва ситуація практично не змінилася, адже на українському зерновому ринку давно працюють транснаціональні корпорації, пристосовані до умов СОТ. Звучали застереження, що доведеться знизити підтримку сільськогосподарських виробників до рівня, узгодженого із СОТ. Проте на початковому періоді членства у СОТ цей чинник не став критичним для сільськогосподарських виробників спочатку через зростання цін на продукцію сільського господарства під час продовольчої кризи 2007–2008 рр., а потім через обмежені можливості підтримки галузі в умовах фінансової та економічної кризи у 2008–2009 рр.

Найбільш чутливим до лібералізації тарифних та нетарифних режимів виявився ринок м'яса та м'ясних продуктів. Загальні підсумки 2008 р. такі: протягом року імпорт м'яса зріс у 2,2 раза, найбільше зріс імпорт свинини – у 3,1 раза проти попереднього року. Тепер частка імпортного м'яса у внутрішньому споживанні становить 23,5%, тоді як у 2007 р. споживалося 11,5% імпортного м'яса (рис. 6).

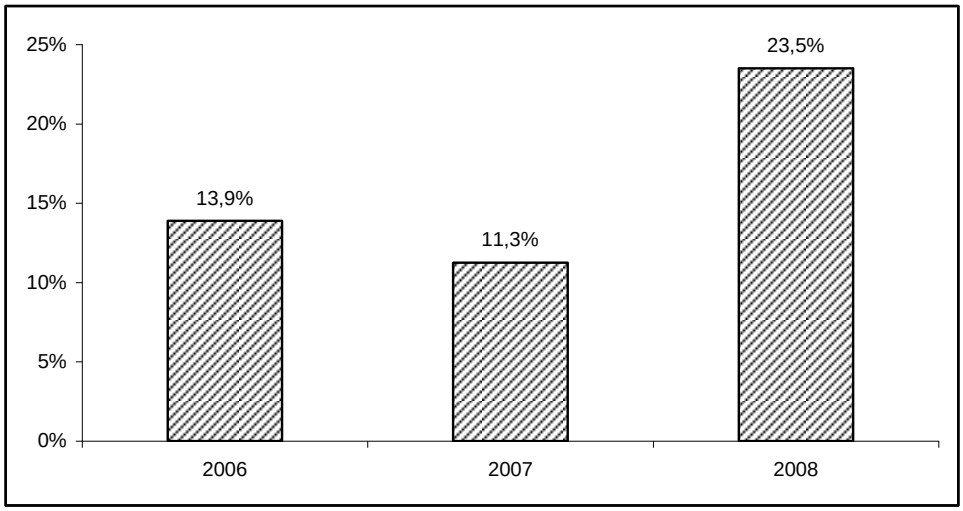

***Рис. 6.* Частка імпортованого м'яса на внутрішньому ринку, 2006–2008 рр., %**

Джерело: побудовано за даними Держкомстату України за відповідні роки.

Оскільки країна набула членства у СОТ 16 травня 2008 р., ми проаналізували статистику експорту та імпорту чутливих груп товарів агропродовольчої групи за січень – травень 2008 р. (до вступу у СОТ) та січень – травень 2009 р.

Масоване зростання імпорту дешевої неякісної м'ясної сировини для виробництва ковбасних виробів підтверджується такими даними. Імпорт ***морожених обвалених частин тушок і субпродуктів птиці*** протягом досліджуваного періоду у кількісному вимірі зріс у 28 разів, зокрема із країн Європи – у 27 разів. Цікаво нагадати, що імпорт м'яса механічної обвалки у країни ЄС взагалі заборонено, а у нас після вступу до СОТ імпортне мито на цю продукцію було знижене до 5%. Також ЄС забороняє імпорт м'яса тварин, при відгодівлі яких використовувалися гормони росту, у нас же після вступу до СОТ це офіційно дозволено. Імпорт іншої дешевої м'ясної сировини, з якої також виробляються неякісні м'ясопродукти – їстівних субпродуктів великої рогатої худоби, свиней, овець, кіз – зріс після вступу до СОТ у 3,3 раза.

Ще один приклад чутливого товару – ***масло вершкове***. За рік членства у СОТ Україна перетворилася з чистого експортера цієї продукції на чистого імпортера. Обсяги експорту зменшилися на 88%, натомість обсяги імпорту зросли у 157 разів. Виробники масла втрачають позиції на експортних та на внутрішньому ринках, у результаті виробництво вершкового масла знизилося на 18% протягом січня – липня 2009 р. по відношенню до відповідного періоду 2008 р.

Окремо слід зупинитися на ситуації, що склалася на ринку ***цукру***. Протягом грудня 2008 р. – серпня 2009 р. ціни на цукор на споживчому ринку зросли на 58,2%, що пояснюється загрозою дефіциту цукру на цьому ринку. У 2009 р. Міністерство аграрної політики України прогнозує врожай цукрового буряку на рівні 12 млн т, а виробництво бурякового цукру, відповідно, 1,5 млн т. Місткість внутрішнього ринку цукру експерти оцінюють в 1,8–2,0 млн т на рік, тобто частину внутрішнього попиту, принаймні 2,5 млн т, у рамках тарифної квоти необхідно буде задовольнити за рахунок імпорту.

Така ситуація склалася через скорочення посівів цукрового буряку і низьку врожайність. Тенденція скорочення посівів триває вже декілька років і пояснюється низькою рентабельністю виробництва. У 2009 р. площі під цукровим буряком зменшилися на 13,7% порівняно із попереднім 2008 р. і становлять 327,6 тис. га. У результаті залежність внутрішнього ринку від імпорту цукру-сирцю зростає. Ця залежність формувалася не один рік, і вступ до СОТ лише формально її закріпив встановленням імпортної тарифної квоти на цукор-сирець із цукрової тростини. Якщо у 2008/2009 маркетинговому році було імпортовано 121 тис. т, то у 2009/2010 м. р. потреба в імпорті становитиме як мінімум 250 тис. т. Причому, якщо до біопаливного буму собівартість цукру з буряку перевищувала собівартість тростинного цукру, то в останні роки світові ціни на тростинний цукор зросли і перевищують внутрішні. Отже, дефіцит пропозиції цукру власного виробництва на ринку та високий рівень світових цін на цукор спричинили тенденцію до різкого зростання цін на внутрішньому споживчому ринку.

Аналіз впливу світової фінансової кризи на цінову конкурентоспроможність чутливих товарів. Прямий вплив СОТ на внутрішні агропродовольчі ринки здійснюється через механізми цінової конкуренції. Із різким

зниженням курсу гривні до долара США, що відбулося на початку фінансової кризи восени 2008 р., виникло питання, чи стануть конкурентоспроможними за ціною вітчизняні м'ясомолочні продукти, і чи потрібні в цих умовах додаткові механізми захисту м'ясомолочного ринку.

На рис. 7 продемонстровано методику, яка використовувалася нами для оцінки цінової конкурентоспроможності свинини вітчизняного виробництва за умови зміни валютних курсів. Методика використовує дані Агентства сільськогосподарського розвитку Польщі, дані щодо валютних курсів, дані Міністерства аграрної політики, інформаційного агентства Украгроконсалт, а також законодавство ЄС щодо експортних субсидій. На графіку представлено оцінки цінової конкурентоспроможності заморожених напівтуш свиних II категорії в шкурі, основним імпортером яких в Україні є Польща. Дані представлені за липень 2008 р. та травень 2009 р., що дозволило оцінити зміни у ціновій конкурентоспроможності.

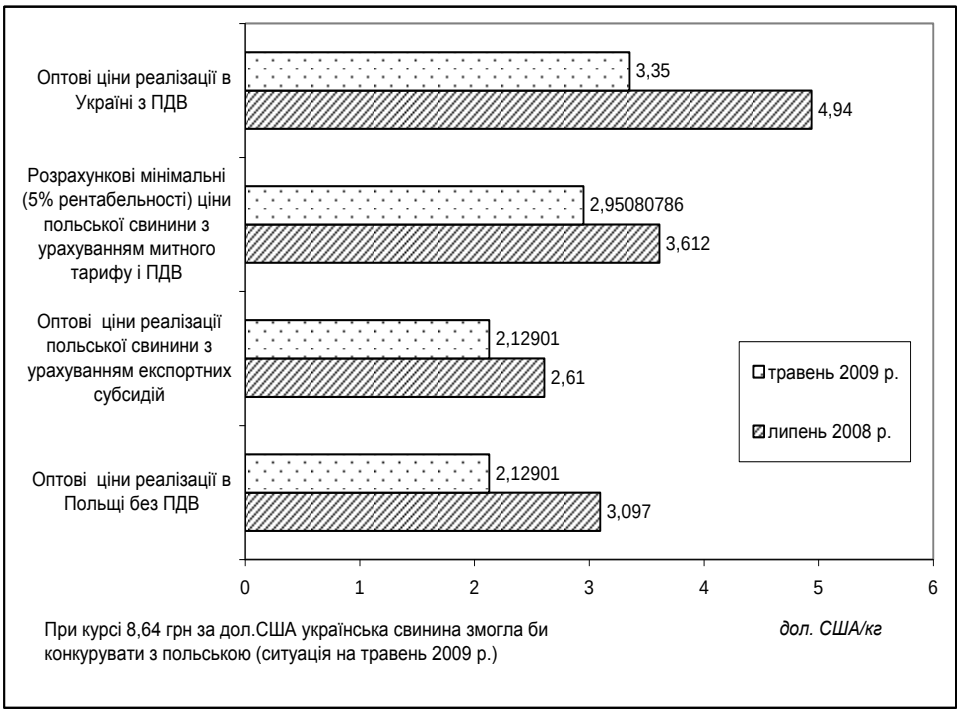

***Рис. 7.* Порівняння цінової конкурентоспроможності імпорту польської свинини (морожених напівтуш свиних II категорії в шкурі) до і в період фінансової кризи: липень 2008 р. та травень 2009 р.,** *дол. США за кг*

Джерело: розраховано за даними Міністерства аграрної політики України, Агенції сільськогосподарського ринку Польщі, інформаційного агентства Украгроконсалт.

Неважко підрахувати, що при зростанні курсу долара США до гривні цінова конкурентоспроможність вітчизняних продуктів зміцнюється, а при курсі понад 8,64 грн за дол. США українська свинина виграє цінову конкуренцію. Проте це створить небезпеку зростання цін на внутрішньому ринку в умовах дефіциту м'ясної сировини.

Проведений аналіз впливу зовнішніх чинників на внутрішній агропродовольчий ринок приводить до таких висновків щодо вдосконалення заходів їх регулювання в умовах посилення залежності від глобальних процесів.

У результаті взаємодії зовнішніх чинників впливу та внутрішніх чинників розвитку агропродовольчих ринків найбільш критичними агропродовольчими ринками в умовах членства України в СОТ та світової фінансової кризи є ринок м'яса та м'ясних продуктів, молока і молочних продуктів та цукру. На ринку м'яса та м'ясних продуктів найбільш критичною для національних виробників є ситуація на ринку свинини. На ринку молочних продуктів найбільш складною є ситуація щодо вершкового масла як для споживачів з огляду на зростання цін, так і для виробників з огляду на зниження обсягів експорту, зростання імпорту та скорочення внутрішнього виробництва.

Регулювання внутрішнього ринку м'яса та м'ясопродуктів в умовах фінансової кризи має бути направлене на формування внутрішнього попиту, недопущення зростання цін та уникнення дефіциту пропозиції м'ясної сировини на внутрішньому ринку. Ефективне регулювання неможливе без створення системи моніторингу цінової конкурентоспроможності критичних груп товарів на агропродовольчому ринку в умовах коливання валютних курсів і цінової кон'юнктури світових агропродовольчих ринків.

Підсилилась також залежність ринку цукру від зовнішніх чинників. З метою запобігання скороченню посівів цукрового буряку і виникненню чергової цукрової кризи необхідно припинити практику затримок у виплаті дотацій виробникам цукру. Доцільно також збільшити суму дотацій на гектар посівів.

Оскільки в умовах фінансової кризи ринок молочних продуктів виявився найбільш чутливим і світові ціни на молочну продукцію різко впали, необхідно активізувати роботу щодо створення та підтримки обслуговуючих кооперативів для виробників молочної сировини і встановити мінімальні закупівельні ціни на молоко.

Необхідно зупинити зростання імпорту неякісної м'ясної сировини в інтересах споживача та національних виробників. Зокрема, у ході переговорів щодо створення зони вільної торгівлі з ЄС доцільно встановити винятки щодо чутливих товарів агропродовольчої групи. Водночас слід прискорити роботи з гармонізації законодавства у сфері стандартизації та оцінки відповідності європейським нормам з метою розширення експортних ринків та сприяти сертифікації українських молокопереробних підприємств для роботи на ринках ЄС та Росії.

Література

1. *Виклики* і шляхи агропродовольчого розвитку / [Пасхавер Б.Й., Шубравська О.В., Молдаван Л.В. та ін.] ; за ред. акад. УААН Б.Й.Пасхавера ; НАН України ; Ін-т екон. та прогнозув. – К., 2009. – 432 с.

2. *Кваша С.М.* Вступ до СОТ: перспективи для аграрного сектора економіки України // Облік і фінанси АПК. – 2008. – № 3. – С. 16–21.

3. *Осташко Т.О.* Агропродовольчий ринок України в умовах СОТ: аналіз умов доступу, конкурентоспроможності товарів і засобів захисту // Український соціум. – 2008. – № 1(24). – С. 121–130.

4. *Henriques D.B.* Price Volatility Adds to Worry on U.S.Farms [Електронний ресурс]. – Доступний з: <http://www.nytimes.com/2008/04/22>.

5. *Carl Zulauf and Matt Roberts*, Professors, Price Variability: Corn, Soybeans, Wheat, 1989–2007 [Електронний ресурс] // Report Number: OSU AED Economics (AEDE-RP—0112-08)/ – July 2008. – Доступний з: <http://aede.osu.edu/resources/docs/display.php?cat=21>.

6. *Melvin Brees*. Bullish Markets or Train Wreck Ahead? [Електронний ресурс] // Food and Agriculture Policy Research Institute (FAPRI). – April 17, 2009. – Доступний з: <http://www.fapri.org>.

7. *FAPRI* 2009 U.S. and World Agricultural Outlook. Commodity Prices [Електронний ресурс]. – Доступний з: <http://www.fapri.iastate.edu/outlook/2009/>.

8. *Говдя Д.* "Антикризисное" меню: чем жертвуют украинцы? [Електронний ресурс]. – Доступний з: <http://biz.liga.net/articles/EA090052.html>.

9. *Экономический* кризис и основные тенденции потребительского поведения на рынке продуктов питания Украины зимой 2009 г. [Електронний ресурс]. – Доступний з: <http://www.rb.com.ua/rus/marketing/research/2009/3863.html>.

Надійшла в редакцію
23.10.2009 р.